

Trauma's

Dertiende verjaardag Ammar in ambassade Syrië

Gepubliceerd op dinsdag 11 juli 2006

DAMASCUS (ANP) - De 12-jarige Ammar had zich zijn verjaardag heel anders voorgesteld. Hij had thuis bij zijn moeder in Oude-Pekela zijn cadeautjes uit willen pakken. Woensdag wordt Ammar 13 jaar.

Ammar viert zijn verjaardag samen met zijn zusje Sara (10) in de Nederlandse ambassade in Syrië, waar hij twee weken geleden naartoe vluchtte. Volgens moeder Janneke Schoonhoven, worden de kinderen daar bedolven onder de post.

„Er gaat veel post naar de ambassade en ook hier komen veel brieven aan. De postbode heeft tientallen kaarten gebracht, waarop alleen maar mijn naam en Oude-Pekela staat”, zegt Schoonhoven. „Blijkbaar weten ze bij de post prima waar de moeder van de kinderen in de Syrische ambassade woont.”

1. Introductie

Soms maken kinderen iets mee dat zo ingrijpend is dat het jarenlang/hun hele leven invloed heeft op hun functioneren. Zo'n ingrijpende gebeurtenis wordt wel een trauma genoemd. Als de school op de hoogte is van die ingrijpende gebeurtenis(sen) dan is het belangrijk daar rekening mee te houden. In dit orthobeeld is aangegeven hoe u daar rekening mee kunt houden.

2. Omschrijving

Een trauma is een ingrijpende gebeurtenis die het kind overspoelt waardoor het zich machteloos en hulpeloos voelt en het normale leven onderbreekt en ernstig verstoort.

De impact van een trauma kan enorm zijn. Het kan daarbij om een acute situatie gaan of iets dat al jaren voortsleept. Er is bijvoorbeeld een verschil of de ouder sterft na een lang ziekbed of de ouder 's avonds opeens niet meer thuis komt en een fataal auto-ongeluk heeft gehad.

Mogelijke bijverschijnselen/effecten van trauma's zijn:

- het basisvertrouwen is weg/het kind voelt zich onveilig en onzeker;
- rusteloosheid;
- algemene angst;
- scheidingsangst/vastklampen;
- hulpeloosheid;
- opgewonden;
- slaapstoornissen;
- woede;

- machteloosheid;
- futloosheid;
- regressie (terugvallen in eerdere fasen van de ontwikkeling);
- lichamelijke klachten;
- meer bedplassen;
- depressie;
- verhoogde prikkelbaarheid;
- vermijden van bepaalde dingen die met die gebeurtenissen te maken hebben;
- chaotisch;
- spelletjes spelen waarin die gebeurtenissen zitten;
- angstdromen/nachtmerries;
- heropvoering van wat ze meegemaakt hebben;
- stil en teruggetrokken gedrag;
- geremd in de uitingen;
- verminderde concentratie.

Deze verschijnselen worden wel posttraumatische stoornissen of posttraumatische reacties genoemd. Om dat label te kunnen krijgen moeten ze minimaal een maand duren. Soms reageren ouders heftiger dan de kinderen. Bij bijvoorbeeld seksueel misbruik door

Life-events-lijst

Lijst met ingrijpende en stressvolle gebeurtenissen

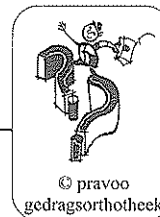
Ingevuld voor: op/door:

Gebeurtenis

1. Dood van één van de ouders.
2. Scheiding.
3. Apart wonen van de ouders.
4. Het kind raakt zichtbaar mismaakt.
5. Dood van broer of zus.
6. Hernieuwd huwelijk van één van de ouders.
7. Opname van het kind in een ziekenhuis.
8. Opname van één der ouders in een ziekenhuis.
9. Dood van een boezemvriend(in).
10. Ontdekking van het kind dat het geadopteerd is.
11. Toename van conflicten tussen de ouders.
12. Geboorte van een broertje of zusje.
13. Verandering van school.
14. Verandering van werkkring van de vader, waardoor hij vaker van huis is.
15. Arrestatie van een van de ouders.
16. Moeder begint buitenshuis te werken.
17. Opname van broer of zus in een ziekenhuis.
18. Aanvulling van het gezin met een derde volwassene.
19. Verlies van de baan door één van de ouders.
20. Dood van één der grootouders.
21. Broer of zus verlaat het huis.
22. Broer of zus heeft ernstige problemen.
23. Verslechtering van de financiële positie van de ouders.
24. Verhuizing van het gezin.
25. Kind is slachtoffer van geweld.
26. Eén der gezinsleden is slachtoffer van geweld.
27. Separatie van het gezin voor meer dan twee weken.
28. Eén der ouders gaat in therapie.
29. Eén der ouders denkt steeds negatiever over het leven.
30. De dramatische dood van een familielid, bijv. door een schietpartij of een moordpartij;
31. Ontvoerd worden;
32. Meemaken van een natuurramp;
33. Meemaken van een verkeers-/scheeps-/vliegramp
34. Geweldservaringen;
35. Seksueel misbruikt;
36. Incest;
37. Een vuurwerkramp;
38. Vluchteling of asielzoeker zijn;
39. Geestelijk gefolterd zijn;
40. Een brand;
41. Een ernstig auto-ongeluk;
42. Bijna verdrinken;
43. Een gijzeling;
44. Een bombardement;
45. Een kidnapping;
46. Een ontvoering door hun vader;
47. Het kind is bedreigd;
48. Er is ingebroken/ingeslopen in het huis van het kind;
49. Het kind is aangerand/verkracht;
50. Ook:.....

Observatiegegevens van de bijverschijnselen/effecten:

Diagnostische vragenlijst Kinderen die trauma's hebben

Naam/groep:.....

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:.....

Onderstreep wat van toepassing is en geef eventueel op de witregels toelichtingen/aanvullingen.

Zie voor de manier waarop het kind reageert op de ingrijpende gebeurtenis de rechterkolom op pagina 748. In die kolom omschrijft u het huidige gedrag en de bijzonderheden.

7. School

7.1 Hebt u voldoende organisatorische ruimte om zo nu en dan iets buiten het lokaal met het kind te doen, buiten de ogen en oren van de klasgenoten?

1. Ik-trek

1.1 Is/was het kind van nature angstig en gauw bang?

7.2 Hoe zorgt u voor voldoende ordening en structuur in de onderwijsactiviteiten, zodat gevoelens van veiligheid en vertrouwde kunnen ontstaan?

1.2 Hoe is/was de veerkracht van nature bij het kind? Kon het vóór de dramatische gebeurtenis tegen een stootje?

7.3 Is het kind bang voor bepaalde personen?

2. Ik-taal

2.1 Kan het kind zijn gevoelens verbaal voldoende uiten?

7.4 Zijn er klasgenoten die niet goed reageren op het kind en wat het heeft meegemaakt? (aandacht trekken, jaloers, gaan ook zielig doen)

7.5 Wordt het kind gepest?

3. Ik-zelfbeeld

1.3 Hoe is/was het zelfbeeld van het kind op dit moment? Zie voor de bepaling bijlage 8.2 op pagina 370.

Hebt u nog speciale vragen aan de ouders of de hulpverleners?:

4. Ik-socialiteit

4.1 Heeft het kind moeite met het uitvoeren van bepaalde sociale vaardigheden?

5. Ik-emotie

5.1 Welke emoties uit het kind op dit moment het meest?

Aanvullende gegevens:

6. Thuis

6.1 Hoe gaat men thuis met de effecten van de ingrijpende gebeurtenissen om?

een buitenstaander is het bekend dat ouders daar heftiger op reageren dan de kinderen. Ouders blijken daar soms meer last van te hebben dan hun kind. Hoe meer reacties, des te meer kan het kind belemmerd worden in zijn ontwikkeling.

Er is voor iedereen door de confrontatie via de media een toename van schokkende gebeurtenissen te verwerken. Soms kunnen kinderen, zonder dat ze het zelf meemaken, zich ook die uitendingen aantrekken en denken dat het hen ook kan overkomen.

Drama's die kinderen kunnen overkomen zijn o.a.:

- de dood van een ouder of gezinslid;
- de dramatische dood van een familie-lid, bijv. door een schietpartij of een moordpartij;
- ontvoerd worden;
- meemaken van een natuurramp;
- meemaken van een verkeers-/scheeps-/vlieg-ramp;
- geweldservaringen;
- seksueel misbruikt;
- incest;
- een vuurwerkramp;
- vluchteling of asielzoeker zijn;
- geestelijk gefolterd zijn;
- een brand;
- een echtscheiding;
- een ernstig auto-ongeluk;
- bijna verdrinken;
- een gijzeling;
- een bombardement;
- een kidnapping;
- een ontvoering door hun vader;
- etc.

De uitingen na deze drama's kunnen meteen na de traumatische situaties komen, maar soms pas na enkele jaren.

Trouw zaterdag 15 juli 2006

'Een juf voor Ammar en Sara? Belachelijk!'

door Harriët Salm

Dolph Kohnstamm, oud-hoogleraar ontwikkelingspsychologie, vindt alle aandacht voor de naar de Nederlandse ambassade in Damascus gevluchte Ammar (13) en Sara (10) zwaar overdreven.

„Die kinderen bevinden zich in een luxesituatie,” stelt hij. „Hun lot is niet erger dan dat van tienduizenden kinderen uit gescheiden gezinnen in Nederland.”

Dat er meteen een juf is ingevlogen uit Nederland om de twee door hun vader naar Syrië ontvoerde kinderen les te geven, vindt hij 'belachelijk'. „Ik gun het ze best. Maar er zijn ontzettend veel kinderen in de wereld die niet eens een pen en papier hebben om te leren. In ontwikkelingslanden staat een weinig opgeleide juf voor een klas met vijftig leerlingen. Dit zijn overduidelijk twee westerse kinderen uit het rijke Nederland. De overheid is blijkbaar heel bang voor kritiek op de opvang.”

De ontwikkelingspsycholoog denkt niet dat Ammar en Sara getraumatiseerd zijn. „De kinderen zijn uit zichzelf in een taxi gestapt, al dan niet gestimuleerd door de moeder. Dit zijn twee zelfbewuste kinderen, die hier later op terugkijken als een geslaagd avontuur.”

De vader wil graag op bezoek bij zijn kinderen in de ambassade. Dat moet zeker gebeuren, denkt Kohnstamm. „Daar moet wel iemand bij die de taal van het gesprek verstaat

en toezicht houdt. Maar het zijn geen kleintjes meer; de oudste is al 13. Tegenwoordig wordt met kinderen van 13 zo voorzichtig omgegaan – dat was in mijn jeugd echt wel anders. Kinderen kunnen heus reusachtig veel aan.”

Hij vermoedt dat de vader zal proberen de kinderen over te halen met hem mee te gaan. „Als ze zich laten overreden, is dat ook goed, dan heeft de moeder pech.”

Ook de huidige aandacht in de pers schaadt hen niet. „Daar mer-

'Dit zijn overduidelijk twee westerse kinderen met luxeproblemen'

ken ze niks van.” Wel denkt hij dat het goed is de pers weg te houden als de kinderen naar Nederland komen. „Hoe sneller ze weer in anonimiteit kunnen onderduiken, hoe beter.”

Moeten ze dan in therapie? Kohnstamm lacht. „Welnee. Stel dat er eentje wat problemen krijgt, dan zullen die niet erger zijn dan die van andere kinderen van gescheiden ouders.” Het kan zelfs voordelig zijn als straks de vader ver weg is. „Ze hoeven niet voortdurend tussen twee kampen heen en weer.”

Wel denkt hij dat het nuttig is als de jeugdzorg de eerste tijd in Nederland een oogje in het zeil houdt. „Maar nogmaals: als je het vergelijkt met wat kinderen in oorlogssituaties, zoals nu in Irak, allemaal zien en meemaken, dan zijn dit toch echt luxeproblemen.”

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobebeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

3. Diagnose

Bij kinderen met trauma's is het belangrijk informatie over de aard van het trauma te verzamelen en het gedrag/de reacties van het kind in kaart te brengen.

Voor de omschrijving van de bijverschijnselen van het trauma is het aan te bevelen met de ouders te overleggen en gebruik te maken van de diagnosemid-

Trouw woensdag 19 juli 2006

deVerdieping | podium | 7

Het is meer dan luxeprobleem

Sara en Ammar

Dolph Kohnstamm maakt een fout door te zeggen dat de kinderen in de ambassade in Damascus een luxeprobleem hebben.

door Luc Koning

Dolph Kohnstamm, oud-hoogleraar ontwikkelingspsychologie, maakte zaterdag in *Trouw* in zijn analyse van de situatie van de twee kinderen in de ambassade in Damascus, een grote fout. Hij spreekt daarin een diagnostisch oordeel uit over iets waarover je beter op afstand kunt zwijgen.

De ontwikkelingspsycholoog denkt niet dat Ammar en Sara getraumatiseerd zijn. Dat is een uitspraak van een hoog Jomanda-gehalte. Uit de ontwikkelingspsychologie valt daar niets generaliserends over te zeggen is. Er zijn kinderen die na een ingrijpende gebeurtenis een posttraumatische stressstoornis of stressreactie oplopen. De duur van

de gebeurtenis speelt een rol, en ook of een van de ouders bij de kinderen is. In dit geval kan het lang gaan duren en de moeder is er ook niet bij. Ook sijpelt naar buiten dat de kinderen het bij hun vader verre van fijn hebben gehad. Angst en het verblijf in een vreemd land met een vreemde taal en waarschijnlijk tegen hun zin, zijn vast ook niet bevorderlijk geweest voor de ontwikkeling van de kinderen.

Veel zal afhangen van de kenmerken van de kinderen (onder andere de veerkracht en straks de opvang) en de huidige omstandigheden. Maar op een afstand is er niets zinnigs over te zeggen. Uit onze eigen praktijk kennen we twee kinderen die een brand hebben meegemaakt. Het jongste kind (7 jaar) is er zonder psychische kleerscheuren van afgekomen. Het oudste kind (11 jaar) gaat nu niet over naar de volgende groep op school omdat die de schrik nog niet te boven is. Bij sommige kinderen komen de reacties pas na jaren.

Een psycholoog spreekt alleen als hij aan de beurt is en dat is als hij de kinderen en de geschiedenis heeft

onderzocht. Het is best mogelijk dat ze er niets van over houden. Veel kinderen hebben een wonderbaarlijke veerkracht, maar we kennen ook veel kinderen die er wel wat aan over hebben gehouden.

Kohnstamm spreekt over een luxeprobleem. In dat kader is het interessant dat de kinderen van Willem Ruis nu, na vele jaren nog een rechtszaak aanspannen tegen hun stiefmoeder. Uit de aanklacht, te lezen op internet, is duidelijk dat deze luxekinderen geen luxeprobleem hebben gehad. De aanduiding 'luxeprobleem' is ook nogal een denigrerende opmerking.

We hopen niet dat de psychologen die bij Kohnstamm zijn afgestuurd bij alle intakegesprekken tegen de ouders zeggen: 'Ach, waar maakt u zich druk over met uw depressieve kind. Die kinderen in Irak, die hebben het pas slecht.' De moeder van Ammar en Sara adviseren we om als het straks nodig is hulp te zoeken bij een pedagoog of psycholoog die naar de feiten kijkt.

Drs. Luc Koning is orthopedagoog bij het Pravoo-instituut in Lekkerkerk.

delen uit deze map.

Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

Andere mogelijkheden

1. Vul in de life-eventslijst. Op deze lijst staan ingrijpende gebeurtenissen in het leven van kinderen.

Onderstreep in de linkerkolom welke events het kind heeft meegemaakt en noteer in de rechter kolom de bijverschijnselen.

Deze lijst is in willekeurige volgorde opgebouwd.

De impact

De inhoud van de reacties op een ingrijpende gebeurtenis is niet te voorspellen.

In juli 2006 voerden we daarover een discussie met Kohnstamm, oud hoogleraar ontwikkelingspsychologie in het dagblad *Trouw*. Kohnstamm denkt dat de kinderen in de ambassade in Damascus waarschijnlijk niet getraumatiseerd zijn. Zie introductie op blz. 747. In het artikel op pagina 750 is de vooringenomenheid van Kohnstamm weergegeven. Hij beweert, zonder de kinderen gezien te hebben, te weten wat de impact van hun ingrijpende gebeurtenis is.

In de rubriek *Podium* van *Trouw* hebben we gereageerd met een artikel waarin we uiteengezet hebben dat de traumatische reacties na een ingrijpende gebeurtenis niet te voorspellen zijn. Zie het bovenstaande artikel.

We kennen kinderen die tijdens de verbouwing van hun huis volledig van de kaart waren, terwijl andere

kinderen twee scheidingen zonder kleerscheuren hebben kunnen verwerken.

4. Verklaringen

In het voorafgaande is aangegeven dat moeilijk te voorspellen is wat het effect van ingrijpende gebeurtenissen op het gedrag van een kind zal zijn.

Enkele bepalende factoren zijn:

- **de ik-trek:** de mate waarin het kind veerkracht bezit. Met veerkracht wordt het incasservermogen van een kind aangegeven. Veelal word je daar mee geboren, hoewel het ook door de houding van de ouders kan groeien of afzwakken;
- **de aard en omstandigheden van de ingrijpende gebeurtenis:** heeft de gijzeling lang geduurd, was bijvoorbeeld het overlijden plotseling of met een geleidelijk ziekbed, was een van de ouders bij het kind gedurende de ingrijpende gebeurtenis, etc.
- **kan het kind zich verbaal of op een andere wijze uiten** zodat het die ervaringen kan verwerken?
- **de leeftijd van het kind:** heel jonge kinderen die zich niet helemaal bewust waren van wat er gebeurde, blijken het vaak makkelijk te kunnen verwerken. De oudere kinderen zijn zich vaak meer bewust van de ernst van de situatie en kunnen bijvoorbeeld ook doodsangst hebben ervaren;
- **wat was de aard van de gebeurtenis:** de impact van geweld is bijvoorbeeld vaak groter dan van een ongeluk;
- **waren de ouders ook aanwezig** bij de ingrijpende gebeurtenis en hoe hebben de ouders zich toen gedragen? M.a.w. heeft het kind het trauma kunnen delen?;
- **de opvang na de traumatische ervaring:** heeft men een luisterend oor, is het kind voldoende getroost en is er specialistische hulp geboden, etc.;
- **waren de media betrokken:** bij de gebeurtenissen, wordt het kind een nationale bekendheid en wordt het veelvuldig geconfronteerd met beelden van die gebeurtenissen?;
- **hoe gaat de school er mee om:** op ons artikel in Trouw kregen we bijna 80 reacties die op een na onze visie ondersteunden. De ene negatieve reactie was van een directeur van een basisschool die de dochters

Reactie van een directeur van een basisschool op ons artikel waarin we waarschuwen voor een onverantwoord roepen dat er toch niets met die kinderen aan de hand is: (let ook even op het tijdstip van versturen)

Woensdag 18 juli 2006 7:08

Geachte heer Koning,

Ik heb vanochtend uw artikel gelezen over Sara en Ammar. Buiten het feit dat ik het meer eens ben met Kohnstamm dan met u, weet u toch ook wel dat het de dochters van Willem Ruis enkel om geld te doen is? En dat het andere alleen het geld-doel moet ondersteunen?

K. N. te N.

van Willem Ruis zo goed kende dat hij zeker wist dat zij het voor het geld deden. Zie bovenstaand mailtje. In december 2005 publiceerden we in het Praxisbulletin een artikel over de waarden normen van de leerkracht. Welke waarden en normen hanteert de leerkracht bij het omgaan met anderen? Bij Kohnstamm gaat het om een onprofessionele houding en bij K. N. om een ethisch onverantwoorde vooringenomenheid. De leerkracht uit het mailtje heeft ook de onprofessionele houding dingen te roepen zonder naar de feiten te kijken. Kinderen die een trauma hebben meegemaakt, hebben een leerkracht nodig zonder vooroordelen die het kind op zich af laat komen en op basis van de gedragsgegevens en overleg met de ouders bepaalt wat de beste begeleiding voor het desbetreffende kind is.

Soms kan dat betekenen dat je het er niet over moet hebben en soms zul je ruimte in moeten plannen om het kind gelegenheid te geven zich te uiten en soms zul je zelfs de leerstof aan moet passen.

Eerst meten en dan pas weten en geen vooringenomen standpunten van *het zal wel meevallen* of een vooringenomen idee dat het kind wel een *stoornis* heeft opgelopen. Kinderen hebben dus een ander type leerkracht nodig dan K. N. Zie voor de waarden de normen van de leerkracht blz. 770-772.

5. Begeleiding

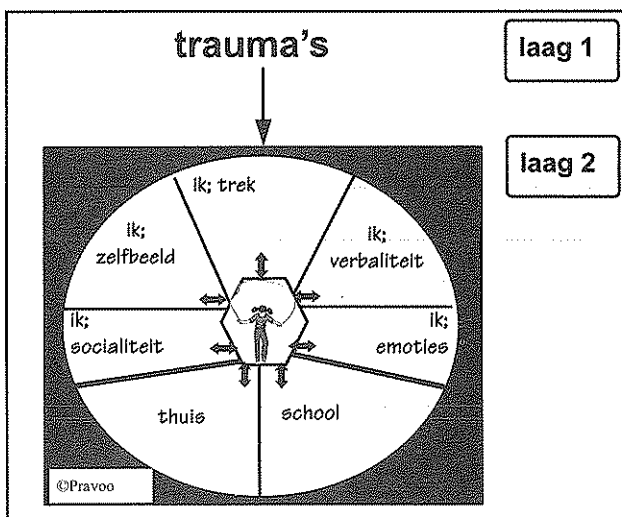
Noteer de gekozen handelingsplaninhouden op het formulier van blz. 44.

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van kinderen met posttraumatische reacties kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49 en verder.

Bruikbaar voor deze kinderen is de basistechniek:

- 0-1 visualiseren op pagina 49; laat het kind op plaatjes zelf tekenen wat het heeft meegemaakt. Kopieer de strip en laat het kind aan de hand van die strip vertellen wat het heeft meegemaakt als het kind dat wil en als het gezien de aard van de ingrijpende gebeurtenis ook kan. Er zijn immers zulke gruwelijke gebeurtenissen dat het

rapporteren daarover andere kinderen weer angst in kan boezemen. Denkt u maar aan geweldsdelicten of kindermisbruik.

Daarnaast zijn bruikbaar de volgende technieken:

- 0-3 spelen op pagina 58 en 3-9 speciale spelbegeleiding op pagina 89;
- 2-2 verbaliseren op pagina 72;
- 3-1 gesprekken, zie pagina 79;
- 3-7 kring-/klassengroepsgesprekken op pagina 88;
- 3-16 afleiden op pagina 102;
- 3-33 gentle education op pagina 114.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

1. Het basisuitgangspunt

De basisaanpak is om altijd met de ouders/verzorgers te overleggen wat een verantwoorde aanpak op school is. In het voorafgaande is al betoogd dat niet vooraf te voorspellen is hoe het kind reageert.

Vraag in het contact met de ouders hoe het kind zich ontwikkelt na die ingrijpende gebeurtenis en speel daarop in. Dat betekent dat er verschillende reactiemogelijkheden op school zijn waaruit u kunt kiezen, aangevuld door uw eigen gekozen reactie. Veel zal afhangen van het type kind en de aard van de gebeurtenissen. Ook de leeftijd van het kind speelt een rol. Belangrijk is empathie; een invoelende en ondersteunde houding.

2. Veiligheid

De basishouding op school moet zijn dat het kind het gevoel van veiligheid weer moet zien te herstellen en dat kan door wat extra aandacht aan het kind te besteden, wat extra naar het kind te gaan en het op weg te helpen met het werk, grapjes te maken en het kind duidelijk te maken dat het altijd bij u terecht kan.

Praat ook een keer na schooltijd zonder andere kinderen erbij met het kind om te bekijken of het kind het goed vindt zoals u nu met het kind omgaat en zoals de klasgenoten met het kind omgaan.

Een gevoel van basisveiligheid krijgt het kind ook als er voor het kind een duidelijke structuur is in de dagelijkse dingen. Kondig wat meer dan normaal aan wat er gaat gebeuren en werk bij jonge kinderen met de plaatjes van het dagritmepakket. Zie daarover pagina 139 en 140 van deze orthotheek.

3. Steunen

Het kind moet van u weten dat u de reacties die het kind vertoont na de gebeurtenissen, normaal vindt. Laat het kind duidelijk merken dat u er begrip voor hebt.

4. Klasgenotensteun

Leg de andere kinderen ook uit wat er met het kind gebeurd is en dat ze begrip moeten hebben voor het feit dat het kind zich wat anders gedraagt.

5. Het kind vragen aan te geven wat het graag wil

Sommige kinderen kunnen zelf heel goed aangeven wat ze het liefste willen; vertellen in de kring, het met enkele klasgenoten bespreken, eerst even helemaal niets. Bij dat laatste vertelt u alleen dat u blij bent dat het kind terug is en geeft u aan dat het kind zelf zal bepalen of en wanneer het over de gebeurtenis wil praten.

6. Niets aan de handaanpak

Sommige kinderen willen na een algemene rapportage over het gebeuren weer gewoon doen en het er op school met alle kinderen klassikaal niet meer over hebben.

Het is natuurlijk belangrijk dat men thuis kijkt of dat in het algemeen wel een verantwoorde aanpak is, omdat het net doen alsof er niets gebeurd is ook het verwerkingsproces kan belemmeren. Op school moet u de wens van het kind en/of de ouders respecteren als u vindt dat het ook het beste is om het er op school niet meer over te hebben.

7. Niet mondeling laten uiten

U kunt het kind de gelegenheid geven op school in een tekst te vertellen wat het heeft meegemaakt. Die tekst kunt u dan kopiëren zodat de kinderen op die manier het verhaal van het kind kunnen lezen.

8. Werk aan het zelfvertrouwen

Veel kinderen hebben toch problemen gekregen met hun zelfvertrouwen. Het is dan in veel gevallen belangrijk het kind te wijzen op de dingen die leuk waren en de goede dingen op school.

Door zich te richten op die gewenste, positieve en succesvolle dingen kan het zelfvertrouwen groeien en kan het kind beter het gebeuren verwerken.

9. Speciale hulp

Bij specifieke problemen zoals depressies, faalangst of juist agressie kunt u gebruik maken van de inhouden van de andere orthotheek.

10. Reconstructie; ja of neen?

Soms kan het aan te bevelen zijn dat u met het kind het gebeuren reconstrueert. Daar moet goed overleg over zijn met de ouders of andere deskundigen of dat wel verstandig is, want er is een gevaar dat het kind door het te herbeleven opnieuw de angsten beleeft. We hebben leerkrachten en klasgenoten meegemaakt die goedbedoeld allerlei detailvragen gingen stellen waardoor het kind toch weer in een

heftige huilbui terecht kwamen die niet goed opgevangen kon worden. Het is dus de vraag of u dat wel moet doen. Datzelfde geldt voor de aanpak waarbij het kind tijdens het spelen met wereldspel-materiaal gestimuleerd en meegespeeld door de leerkracht het gebeuren op de speeltafel laat herhalen. Als ouders u meedelen dat het kind dat thuis ook doet en dat daar geen heftigheid in zit dan kunt u dat op school ook toestaan. Als u bij het kind bent is het aan te bevelen niet verder te gaan dan het kind zelf aangeeft en dus geen nieuwe gevoelens op te roepen dan die het kind zelf oproept.

Als u detailvragen gaat stellen of in een spelsituatie een rol speelt, ontlokt u misschien meer dan het kind aan kan. Overleg dus goed over hoe ver u kunt gaan en of u het wel moet doen.

11. Zie ook

Kijk wat u kunt doen met de boekjes uit de serie *Kinderen en ingrijpende situaties* (uitgeverij Kwintessens in Amersfoort) over:

- levensbedreigende ziekte in de naaste omgeving
- dood, rouwen en troosten;
- pesten.
- agressie en geweld.

Maatwerk

Vaak hebben kinderen met de kenmerken van dit orthobeeld ook nog allerlei andere vormen van gedragsproblemen. Er kunnen achter dit type probleemgedrag weer andere beelden schuilgaan. In dat geval is het belangrijk om die andere beelden erbij te betrekken. Soms blijkt het bij een bepaald orthobeeld eigenlijk om een ander soort probleem te gaan. Zie over deze vorm van maatwerk pagina 21– 40.

Opgelet

De inhoud van deze orthotheek is ontwikkeld voor het gebruik door **LEERKRACHTEN** in gewoon en speciaal basisonderwijs. (sbo) Soms heeft een ingezette begeleiding te weinig effect en zijn de gedragsveranderingen niet waarneembaar. In dat geval is het raadzaam externe deskundigen in te schakelen, zoals orthopedagogen of psychologen van een schoolbegeleidingsinstituut of van instanties waar de ouders contact mee hebben. Bespreek het beperkte effect met de ouders en overleg wat er nu gedaan gaat worden. Stel ook de vraag of deze school het meest geschikt is voor dit kind.

6. Ouderadvisering

Het is belangrijk met de ouders en eventuele hulpverleners te overleggen en aan te geven welke signalen het kind op school geeft en hoe het zich thuis uit. Soms kunnen ouders u tips geven over wat het beste is voor het kind en soms kan dat ook andersom en kunt u de ouders aangeven wat u gemerkt hebt dat een gunstige invloed op het kind heeft.

7. Verder lezen/websites

- Zie het Handboek kinderen en adolescenten 1995; reacties van kinderen en adolescenten na traumatische ervaringen van W.H.G. Wolters.
- De waarden en de normen van de leerkracht, L.J. Koning. Praxis-bulletin, december 2005 en geplaatst in deze orthotheek op blz. 770-772.